

Wspomnienie o Jerzym Kanasiewicz w 20. rocznicę śmierci

Marek Graniczny¹, Jerzy B. Miecznik¹, Stanisław Z. Mikulski¹, Halina Urban¹

M. Graniczny J.B. Miecznik S.Z. Mikulski H. Urban

In memory of Jerzy Kanasiewicz on 20th anniversary of His death. Prz. Geol., 61: 178–181.

Abstract. Jerzy Kanasiewicz was born on May 9, 1934, in Lwów. In the years 1953–1958 he studied geology at the Mining Institute in Jekaterinburg (Russia – Ural Mts.). In 1958, he began to work in the Geological Institute in Warszawa, in the Department of Rare and Radioactive Elements. In 1967, he defended his doctoral thesis titled: "Occurences of rhenium and selenium and some other accompanying elements in the Lower Zechstein cupriferous series of the Fore-Sudetic Monocline". He took

part in several scientific expeditions in Asia and Africa, as an expert. In Vietnam (1971), Jerzy Kanasiewicz evaluated industrial potential of the Nam Nam Xe rare earth deposits in the Lao Cai province. He also visited North Korea in 1975. In the years 1979–1981, he worked in India as an expert of the United Nations. He conducted exploration for gold, tin, lithium, niobium and tantalum pegmatite ores, together with Indian geologists. The investigations took place in the state of Madhya Pradesh. He also visited Malaysia at that time, where he had opportunity to acquaint with methods of identifications and documentation of elastic tin ores of the global importance. In 1982, Jerzy Kanasiewicz visited Libya where was involved in exploration and evaluation of the uranium resources. In mid-1980s, he created an ambitious and innovative program of geochemical-mineralogical researches in the Sudetes and Fore-Sudetic Block. He died untimely in Warszawa on August 24, 1992.

Keywords: Jerzy Kanasiewicz, mineral exploration, geological expeditions

W 2012 r. minęło 20 lat od śmierci przedwcześnie zmarłego doc. dr. inż. Jerzego Kanasiewicza, geologa złożowego, podróżnika i wieloletniego pracownika Państwowego Instytutu Geologicznego.

Jerzy Kanasiewicz urodził się we Lwowie 9 maja 1934 r. Wcześniej osierocony przez ojca, trudne lata wojny spędził w rodzinnym mieście z matką, a następnie w ramach repatriacji znalazł się w Bytomiu. Ukończył liceum ogólnokształcące Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, a dobre wyniki w nauce sprawiły, że został wytypowany, by podjąć studia w Związku Radzieckim, i trafił do Instytutu Górniczego w Jekaterynburgu (wówczas Swierdłowski) na Uralu. Wybór geologii był w pełni świadomy, podyktowany Jego marzeniami z czasów chłopięcych o przygodzie i wyprawach na dalekie, nieznanne lądy. Miejsce studiów umożliwiło Mu zapoznanie się z niezwykle, różnorodną geologią Uralu, a podczas terenowych praktyk poznał także rejon Ałtaju.

Do kraju wrócił z dyplomem magistra inżyniera uzyskanym na podstawie pracy pt. „Szczegółowe rozpoznanie turgieniewskiego złoża polimetalicznego w Górnej Szorji (Ałtaj)” wykonanej pod kierunkiem prof. dr. A. E. Małachowa, po dobrej rosyjskiej szkole geologii złożowej. W 1958 r. podjął pracę w Instytucie Geologicznym w Warszawie, w – jak to się w jakiś czas potem okazało – elitarnym Zakładzie Złóż Pierwiastków Rzadkich i Promieniotwórczych (wtedy Zakładzie Złóż Surowców Promieniotwórczych) (ryc. 1). Zakład został powołany w 1956 r. w celu poszukiwania i rozpoznawania złóż uranu w Polsce i skupiał grupkę młodych ambitnych ludzi. Praca w nim dawała duże możliwości wszechstronnego rozwoju. Włączony do tzw. badań równoległych Jurek szybko uczył się geo-

logii Polski, badając radiometrycznie rdzenie wiertnicze na Niżu Polskim, próbując skały w kopalniach węgla i miedzi i uczestnicząc w realizacji aluwialnego zdjęcia uranometrycznego w Górach Kaczawskich, Bystrzyckich i Orlickich. Z niejawnością tematyki uranowej w tamtych czasach wiązały się pewne ograniczenia, np. przy publikowaniu wyników badań, i to chyba zdecydowało, że Kanasiewicz stopniowo wycofał się z tej problematyki, skupiając się na badaniach występowania niektórych metali rzadkich w cechsztyńskich złożach miedzi. W 1967 r. obronił rozprawę doktorską pt. „Występowanie renu i selenu oraz niektórych innych pierwiastków towarzyszących w serii miedzionośnej dolnego cechsztynu monokliny przedsudectkiej” wykonaną pod kierunkiem prof. dr. Stanisława Jaskólskiego z Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Nadal rozwijał swoje zainteresowania pierwiastkami rzadkimi, rozszerzone o metodykę poszukiwań. Prowadził badania nad występowaniem cyrkonu na plażach bałtyckich i berylu w pegmatytach Gór Sowich. Jednocześnie interesowało Go zachowanie się niektórych pierwiastków rzadkich w poszczególnych cyklach przeróbki rudy miedzi w hucie w Legnicy.

W 1967 r. Jerzy Kanasiewicz przystąpił do opracowania projektu prospekcji złóż okruchowych pierwiastków rzadkich w Sudetach z wykorzystaniem starej, ale wciąż użytecznej metody szlichowej, którą poznał w Ałtaju. Dostosowawszy metodę do miejscowych warunków, rozpoczął poszukiwania złota i kasyterytu w metamorfiku izerskim, zaczynając od dorzecza Kwisy. Po uzyskaniu zachęcających wyników opracował duży program poszukiwań z udziałem geologów czeskich, który obejmował metamorfik izerski po obu stronach granicy. Wyniki prac

¹Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, ul. Rakowiecka 4, 00-975 Warszawa; marek.graniczny@pgi.gov.pl, jerzy.miecznik@pgi.gov.pl, stanislaw.mikulski@pgi.gov.pl, halina.urban@pgi.gov.pl.

Ryc. 1. Jerzy Kanasiewicz (pierwszy z lewej) z Januszem Uberną (w środku) i Aleksandrem Jelińskim – pierwszym kierownikiem Zakładu Złóż Pierwiastków Rzadkich i Promieniotwórczych w Instytucie Geologicznym. Lata 60. XX w. Zdjęcie ze zbiorów Janusza Uberny

polsko-czeskiego zespołu pod Jego kierownictwem zostały przedstawione na „Mapie rozmieszczenia kasyterytu i złota w aluwjach na obszarze metamorfiku izerskiego” (Kanasiewicz i in., 1977).

Wraz z Hubertem Sylwestrzakiem Kanasiewicz opublikował ważny artykuł o zależności między rozmieszczeniem złóż endogenicznych w Sudetach a przebiegiem głębokich stref tektonicznych (Kanasiewicz & Sylwestrzak, 1970), który wywołał żywe zainteresowanie w Czechosłowacji i został przetłumaczony na język czeski.

Zdobyte doświadczenia ośmieliły Jerzego do podjęcia starań o spełnienie marzeń z lat młodości, bo Jurek przez całe życie był marzycielem, choć niechętnie się do tego przyznawał, jakby się wstydił. I można z pełnym przekonaniem powiedzieć, że Jurkowi powiodło się to poszukiwanie przygody. W czasach żelaznej kurtyny, tylko trochę uchylanej, uczestniczył w wielu egzotycznych podróżach i wyprawach do Azji i Afryki, ujawniając swoją wielką inwencję, zdolności organizacyjne i wiedzę fachową. Pierwszą poważniejszą podróż odbył do Wietnamu w 1971 r., jako ekspert z zadaniem dokonania oceny wartości przemysłowej karbonatytowego złoża pierwiastków ziem rzadkich Nam Nam Xe w masywie górskim Phang Xi Pang na północy kraju (ryc. 2). W 1975 r. znalazł się w Korei

Północnej w celu wstępnego zapoznania się ze złożami rud cyny i wolframu w rejonie Koson. Do Wietnamu wrócił w 1976 r., aby nadzorować pobranie 200-tonowej próby technologicznej rudy karbonatytowej ze złoża Nam Nam Xe (Werner, 2005) (ryc. 3). Po powrocie do kraju zaczął organizować zespół do prac dokumentacyjnych na złożu, ale niestety wojna chińsko-wietnamska w 1979 r. uniemożliwiła realizację zamierzeń. Wkrótce potem Kanasiewicz wystąpił z inicjatywą nawiązania współpracy z Mongolią i opracował program współpracy z Mongolską Republiką Ludową w dziedzinie wydobywania i przeróbki rud ziem rzadkich ze złoża występującego na terytorium tego kraju. Był to ważny krok w kierunku rozpoznania i udokumentowania złoża pierwiastków ziem rzadkich Ługin-goł na Gobi (Uberna, 2005).

Lata 1979–1981 Jurek spędził w Indiach jako ekspert ONZ. Z hinduskimi geologami prowadził poszukiwania złóż złota, cyny oraz pegmatytowych złóż litu, niobu i tantalum w stanie Madhya Pradesh. Był to trudny dla Jurka czas pracy w ciężkich warunkach terenowych i klimatycznych, okupiony malarią. Pobyt w Indiach wykorzystał, by odwiedzić niedaleką Malezję z jej wielkimi złożami cyny w celu zapoznania się ze stosowaną tam metodyką poszukiwania i dokumentowania złóż okruchowych.

Mimo przeżytych problemów zdrowotnych, które w rzeczywistości nigdy już Jurka nie opuściły, w 1982 r. wyjechał do Libii z kolejną misją ONZ. Jego zadaniem było określenie perspektyw występowania złóż uranu w południowej części tego pustynnego kraju.

Gnany ciekawością egzotycznego świata i pasją przeżywania kolejnych przygód Kanasiewicz wziął udział w 1987 r. w długiej i forsownej wyprawie krajoznawczej do Birmy i Tajlandii.

W 1990 r. jeszcze raz odwiedził Wietnam w celu dokonania ekspertyzy złóż cynowo-wolframowych.

Wyniki prac zagranicznych ekspedycji publikowane w biuletynach ONZ oraz Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej przyniosły Jerzemu Kanasiewiczowi rozgłos jako uznanemu ekspertowi w zakresie geologii złożowej. Jego nazwisko znalazło się w prestiżowym słowniku wydawanym przez American Biographical Institute. Zaproszono Go do kilku chińskich komitetów redakcyjnych wydawnictw naukowych, w tym Geotectonica et Metallogenia oraz Geochemistry, a także do komitetu naukowego 1st International Symposium on Tectonics and Metallogeny of Diwa (Geodepression) Regions in Changsha w Chinach w 1988 r.

W związku z pogłębiającą się w latach 80. XX w. recesją w geologii światowej Jurek wrócił do badań na Dolnym Śląsku. Opracował ambitny, nowatorski program poszukiwań geochemiczno-mineralogicznych w Sudetach i na bloku przedsudeckim. Z właściwym sobie rozmachem zaplanował w nim wiele nowoczesnych na owe lata metod badań i interpretacji danych z użyciem zdjęć satelitarnych i komputerów. Oprócz pracowników Zakładu Geologii Złóż Rud Metali Państwowego Instytutu Geologicznego w programie uczestniczyły zespoły z przedsiębiorstw geologicznych z Warszawy i Wrocławia. Innowacyjny charakter programu stał się w pewnym momencie źródłem problemów, gdyż wobec napiętych terminów i niepełnego zgrania zaangażowanych ekip jego realizacja zaczęła szwankować. Ambitny Jurek przeżył to mocno, o czym

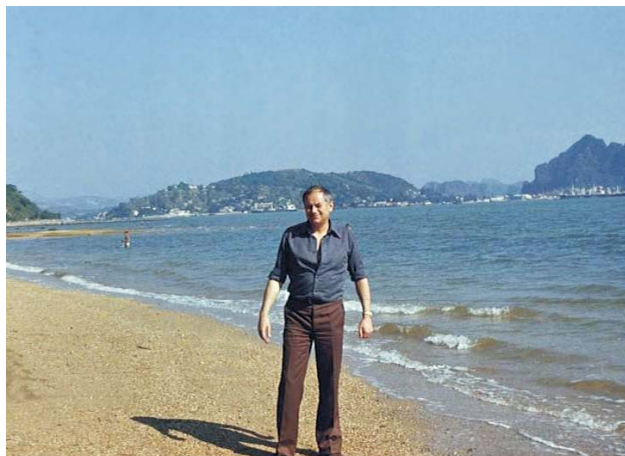

Ryc. 2. Jerzy Kanasiewicz (pierwszy z prawej) w Wietnamie jako ekspert z zadaniem dokonania oceny wartości przemysłowej karbonatowego złoża pierwiastków ziem rzadkich Nam Nam Xe w prowincji Lao Cai nad Rzeką Czerwoną, 1971 r. Zdjęcie ze zbiorów rodzinnych Jerzego Kanasiewicza

wspominał blisko z nim zaprzyjaźniony Hubert Sylwestrzak (1993). Podsumowaniem wykonanych prac były liczne publikacje przygotowane przez Jurka i współpracowników, m.in. o metodyce badań, o perspektywach występowania niektórych mineralizacji i o stwierdzonych antropogenicznych anomaliach geochemicznych w aluwjach (Kanasiewicz, 1989, 1992a, b, c, 1993). Uzbrojony w wyniki analiz zdjęć satelitarnych Kanasiewicz mógł wrócić do zagadnienia związku między rozmieszczeniem mineralizacji kruszcowej a przebiegiem głównych lineamentów w Sudetach (Kanasiewicz, 1990; Doktor i in., 1990, 1991).

Jerzy Kanasiewicz wysunął też koncepcję o możliwości występowania złóż porfirowych w masywie granitoidowym Strzegom–Sobótka (Kanasiewicz & Mikulski, 1989) oraz przedstawił oryginalny pogląd o magmach zasadowych jako źródle uranu dla złóż uranowych. Zgodnie z tą hipotezą złoża uranu w kredzie czeskiej są genetycznie związane z trzeciorzędowym magmatyzmem zasadowym i mineralizacji uranowej można oczekiwać także w innych utworach skalnych niż piaskowce cenomanu (Kanasiewicz, 1988). W zakończeniu artykułu Kanasiewicz napisał: „Autor wyraża nadzieję, że przedstawiony pogląd (...) wpłynie na zmianę sposobu myślenia geologów zajmujących się poszukiwaniem złóż uranu, a co za tym idzie – na wydatne zwiększenie obszarów perspektywicznych dla poszukiwań oraz możliwości odkrycia złóż uranu”.

Jurek wyróżniał się bardzo żywym umysłem, zawsze był pełen oryginalnych pomysłów, cechowała go duża niezależność i śmiałość w myśleniu. Jednocześnie był czło-

Ryc. 3. Jerzy Kanasiewicz nad słynącą z tysięcy skalistych wysepek zatoką Ha Long w północnej części Wietnamu. Zdjęcie ze zbiorów rodzinnych Jerzego Kanasiewicza

Ryc. 4. Od lewej: Jerzy Kanasiewicz, Jerzy B. Miecznik, W. Baskina (z Moskwy) i geolog z Australii na dworcu kolejowym w Changsha (Chiny, 1988 r.) w drodze powrotnej do Pekinu. Zdjęcie z archiwum Jerzego B. Miecznika

wiekiem bardzo naturalnym, otwartym i życzliwym wobec ludzi. Łatwo nawiązywał kontakty, także z osobami dużo młodszymi. Był świetnym kompanem w terenie, w podróży, pogodnym i dowcipnym.

Nie zdążył zrealizować wielu zamierzeń i pomysłów, śmiertelna choroba przyszła nieoczekiwanie. Zmarł 24 sierpnia 1992 r., został pochowany na cmentarzu komunalnym w Piasecznie pod Warszawą.

LITERATURA I WYBRANE PUBLIKACJE

- BAREJA E., JĘCZMYK M., KANASIEWICZ J., LIS J., MIECZNIK J.B. & SAŁDAN M. 1982 – Pierwiastki promieniotwórcze w Sudetach. Biul. Inst. Geol., 341: 259–272.
- DEPCIUCH T., KANASIEWICZ J., LIS J., PODSTOLSKI R., PRZENIOSŁO S., SYLWESTRZAK H. & ZAJĄCZKOWSKI W. 1976 – Uranium metallogeny in the Sudetes on the basis of the geochemical survey of alluvial sediments. [W:] Fedak J. (red.) The current metallogenic problems of Central Europe. Wyd. Geol., Warszawa: 261–287.
- DOKTÓR S., GRANICZNY M., KANASIEWICZ J. & KUCHARSKI R. 1990 – Metodyka kompleksowej analizy danych teledetekcyjnych i geofizycznych dla wyznaczania struktur rudonośnych. Prz. Geol., 38: 86–90.

- DOKTÓR S., GRANICZNY M., KANASIEWICZ J. & KUCHARSKI R. 1991 – The main tectonic features in the Sudeten Mts. (SW Poland) and their relationship with ore mineralization. *Geotect. Metall.*, 15: 25–41.
- JĘCZMYK M. & KANASIEWICZ J. 1970 – Skład mineralny aluwów doliny Kwisy w rejonie Leśnej. *Kwart. Geol.*, 14: 549–566.
- JĘCZMYK M. & KANASIEWICZ J. 1973 – Rozsypiska kasyterytu w północnej części bloku izerskiego. *Kwart. Geol.*, 17: 147–172.
- JUSKOWIAK O., KANASIEWICZ J., STĘPNIIEWSKI M. & SYLWESTRZAK H. 1986 – Carbonatites with RE-minerals from Nam Xe region (SRV). *Arch. Min.*, 40: 23–44.
- JUSKOWIAK O., KANASIEWICZ J., STĘPNIIEWSKI M. & UBERNA J. 1984 – Charakterystyka południowogobijskiej formacji karbonatytowej. *Prz. Geol.*, 32: 488–490.
- KANASIEWICZ J. 1962 – Selen i tellur. *Geol. za Granicą*, 3: 67–71.
- KANASIEWICZ J. 1963 – Przejawy mineralizacji uranowej w węglu w rejonie Chrzanowa. *Prz. Geol.*, 11: 106–107.
- KANASIEWICZ J. 1966 – Profil geochemiczny uranu, selenu i renu w cechszynie niecki leszczyńskiej. *Kwart. Geol.*, 10: 309–314.
- KANASIEWICZ J. 1967 – Występowanie pierwiastków rzadkich w serii margli miedzionośnych dolnego cechszynu niecki grodzieckiej. *Kwart. Geol.*, 11: 113–117.
- KANASIEWICZ J. 1982 – Metoda ilościowej interpretacji aluwialnych anomalii szlichowych na przykładzie złota. *Prz. Geol.*, 30: 404–406.
- KANASIEWICZ J. 1983 – O możliwości występowania karbonatów facji subwulkanicznej w rejonie niecki żytańskiej (Sudety Zachodnie). *Kwart. Geol.*, 27: 755–762.
- KANASIEWICZ J. 1984 – Kontakt granitu karkonoskiego z łupkami Wysokiego Grzbietu (Sudety). *Kwart. Geol.*, 28: 17–22.
- KANASIEWICZ J. 1985 – Pegmatyty Li-Sn-Te-ńsne z rejonu Bastaru (stan Madhya Pradesh, Indie). *Prz. Geol.*, 33: 520–522.
- KANASIEWICZ J. 1986 – Rozsypiska złota w okręgu Raigarh, stan Madhya Pradesh, India. *Prz. Geol.*, 34: 41–42.
- KANASIEWICZ J. 1987 – Poziom syderytowo-kaolinowy w osadach mioceńskich niecki żytańskiej. *Prz. Geol.*, 35: 473–475.
- KANASIEWICZ J. 1988 – Magmy zasadowe jako Źródło uranu dla złóż uranowych. *Prz. Geol.*, 36: 482–484.
- KANASIEWICZ J. 1989 – Uwagi do metodyki zdjęcia geochemicznego na obszarach objętych wpływami przemysłowej i rolniczej działalności. *Prz. Geol.*, 37: 37–41.
- KANASIEWICZ J. 1990 – Structure and mineralization of the ENE part of the Ohře continental rift. *Geotect. Metall.*, 14: 141–147.
- KANASIEWICZ J. 1992a – Perspektywy wykrycia mineralizacji barytowej w świetle wyników zdjęcia geochemicznego i szlichowego. *Prz. Geol.*, 40: 158–161.
- KANASIEWICZ J. 1992b – Perspektywy wykrycia mineralizacji arsenowo-złotońsnej związanej z granitoidowym masywem kłodzko-złotostockim w świetle wyników zdjęcia geochemicznego. *Prz. Geol.*, 40: 108–113.
- KANASIEWICZ J. 1992c – Koncentracja rtęci w osadach aluwialnych na obszarach zurbanizowanych Ziemi Kłodzkiej. *Prz. Geol.*, 40: 555–557.
- KANASIEWICZ J. 1993 – Metale ciężkie w aluwach Ziemi Kłodzkiej. *Prz. Geol.*, 41: 2–10.
- KANASIEWICZ J., JĘCZMYK M., LOMOZOVA V., TENCIK L. 1977 – Mapa rozmieszczenia kasyterytu i złota w aluwach na obszarze metamorfiku izerskiego. *Wyd. Geol.*, Warszawa.
- KANASIEWICZ J. & MIKULSKI S.Z. 1989 – O możliwości występowania złóż molibdenu formacji miedziowo-molibdenowej w strzegomskim masywie granitowym. *Prz. Geol.*, 37: 129–133.
- KANASIEWICZ J. & MIKUSZEWSKI J. 1972 – Wyniki poszukiwań pierwiastków rzadkich w pegmatytach Gór Sowich. *Kwart. Geol.*, 16: 1023–1024.
- KANASIEWICZ J., SAŁDAN M. & UBERNA J. 1965 – Uranońsność pstrego piaskowca okolic Pasłęka. *Biul. Inst. Geol.*, 193: 171–205.
- KANASIEWICZ J. & SYLWESTRZAK H. 1968 – Występowanie kasyterytu i złota rodzimego w aluwach potoków w rejonie Leśnej (Sudety). *Kwart. Geol.*, 12: 694–706.
- KANASIEWICZ J. & SYLWESTRZAK H. 1970 – Zależność między przebiegiem głębokich stref tektonicznych a rozmieszczeniem złóż endogenicznych w Sudetach. *Prz. Geol.*, 18: 219–221.
- KANASIEWICZ J. & UBERNA J. 1961 – Nowe przejawy mineralizacji uranowej na tle budowy niecki leszczyńskiej. *Prz. Geol.*, 9: 433–434.
- MIKUSZEWSKI J., KANASIEWICZ J. & JĘCZMYK M. 1976 – Beryllium, tin, lithium, niobium and element of rare earths in pegmatites and other crystalline rock of the Góry Sowie Mts., the Sudetes. [W:] Fedak J. (red.) *The current metallogenic problems of Central Europe*. *Wyd. Geol.*, Warszawa: 290–304.
- SYLWESTRZAK H. 1993 – Jerzy Kanasiewicz (1934–1992). *Prz. Geol.*, 41: 468–469.
- UBERNA J. 2005 – Polskie ekspedycje geologiczne w Mongolii. [W:] Śliżewski W. i in. (red.) *Polscy geolodzy na pięciu kontynentach*. *Państw. Inst. Geol.*, Warszawa: 102–109.
- WERNER Z. 2005 – Badania złóż metali ziem rzadkich. [W:] Śliżewski W. i in. (red.) *Polscy geolodzy na pięciu kontynentach*. *Państw. Inst. Geol.*, Warszawa: 165–166.

Praca wpłynęła do redakcji 9.10.2012 r.
Po recenzji akceptowano do druku 17.12.2012 r.